

TOHOLAMPI 2012

Härkänevan osayleiskaavan arkeologinen inventointi

Jaana Itäpalo 14.1.2013

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Sisällysluettelo

s.

1. Perustiedot.....	2
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	2
3. Alueen kuvaus.....	3
4. Tulokset.....	6
5. Yleiskartta.....	7
6. Kirjallisuus- ja aineistoluettelo.....	8

Kansikuva: Inventointialuetta Härkänevantien varrella. Kuva koillisesta Härkäojan suuntaan.

1. Perustiedot

Inventointialue: Härkänevan osayleiskaava

Työaika: Kenttätöaika 5.11.2012

Peruskartat: 2341 05, 2341 08

Kustantaja: Toholammin kunta

Aiemmat tutkimukset: -

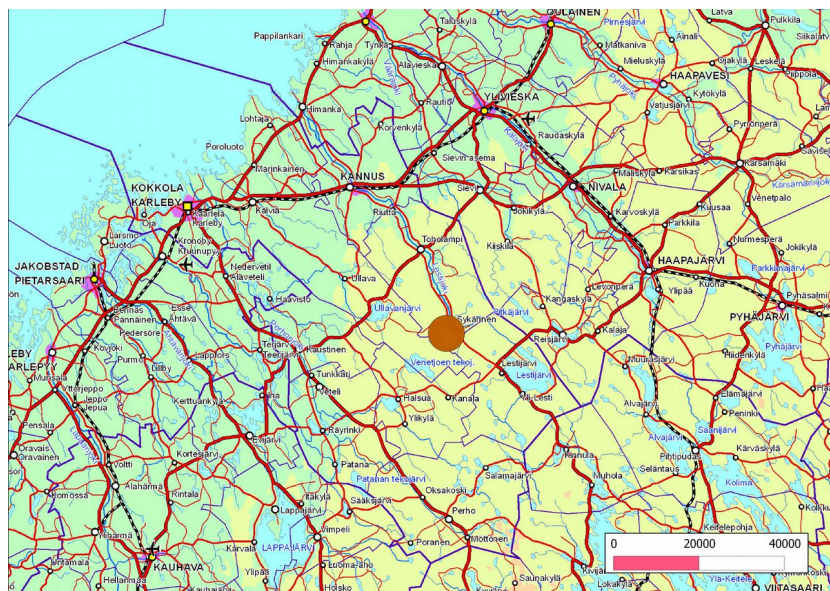
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

Toholammin kunnassa ollaan laatimassa Härkänevan osayleiskaavaa. Tähän liittyen suoritettiin kohdealueen arkeologinen asutus- ja elinkeinohistoriallinen selvitys sekä myöhäissyksyllä maastoinventointi, jonka tarkoitus oli paikantaa mahdolliset muinaisjäännökset, jotka tulee huomioida kaavan suunnittelussa. Lähialueelta tunnetaan kivikautiset asuinpaikat Sykäräisten kansakoulu (*Museoviraston mj-numero 849010001*) sekä Kunnan sorakuoppa SE/Hietala (*849010011*) ja punamultaesiintymä kohteesta Kunnan sorakuoppa W/Ahopelto (*849010010*).¹ Kaavan alueelta ei ollut tiedossa muinaisjäännöksiä tai irtolöytöjä. Lähistöllä sijaitsee useita tervahautoja, jotka on merkitty peruskartoille (kartta 3, s. 7).

Maastoinventoinnin esiselvityksessä esihistoriallisten muinaisjäännösten paikallistamisessa käytettiin korkeusprofiilia ja Museoviraston arkeologian osaston arkiston aineistoa. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä pyrittiin löytämään historiallisten karttojen ja paikallishistoriateosten avulla.²

Kenttätömenetelmät

Alueen mäet ja niiden reunamat sekä inventointihetkellä kynnöksellä olleita peltoja käytiin pinta-havainnoimalla läpi. Metsäisillä alueilla tehtiin muutamalle paikalle lapionpistoja kohdille, jotka vaikuttivat otollisilta esihistoriallisen toiminnan kannalta. Systemaattista koekuopitusta ei tehty. Muita alueita inventoitiin otantana kursorisesti, muutamilla tasaisillakin metsäisillä paikoilla maastoon jalkautuen. Työssä käytettiin Garmin GPSmap 62s -paikanninta.

Kartta 1. Kohdealueen sijainti.

¹ Ks. Museoviraston kulttuuriympäristön rekisteriportaali, <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

² Arkistolaitoksen digitaalinen arkisto, pitäjänkartasto; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6180895>
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6180916>

3. Alueen kuvaus

Inventointialue sijaitsee kunnan eteläosassa Toholammin keskustasta n. 19 km etelään Lestijoen ja Lestintien-Toholammintien no. 775 länsipuolella ja siltä länteen erkanevan Härkänevantien varrella. Alueen laajuus on n. 550 ha.³ Etäisyys Lestijokeen on lyhimmillään n. 200 m. Kaavan eteläreuna rajautuu Härkäojaan, joka on Lestijoen sivuhaara. Alue on viljelyksessä olevaa peltoa, joiden välissä on metsäisiä vyöhykkeitä ja jonkin verran myös rämeistä maastoa. Asutus on keskittynyt teiden varsille, peltojen reunamille ja yksittäisille mäen kumpareille.

Sijaintikorkeus n. 115-135 m mpy vastaa mesoliittista aikaa n. 6300-6900 cal BC.⁴ Korkeimmat alueet ovat lännessä. Esihistoriallisten kohteiden löytymisen kannalta potentiaalisen alue kaavan itäosassa sijaitsee keskimesoliittisella korkeudella n. 117-122 m mpy. Siellä maasto on kumpuilevaa ja muutamien mäkien rinteet suhteellisen jyrkkiä korkeuseron ollessa enimmillään n. 10 m 100 metrin matkalla. Koillisosassa sijaitsevalla korkeimmalla mäellä kiertää kuntopolku. Osa kaavan alueesta kuuluu Lestijokilaakson kaakkois-luoteissuuntaiseen harjuun, missä maalaji on hiesua/savea, muuten maalaji on moreenia ja osin kivikkoista. Inventointialueen keski- ja länsiosassa maaston korkokuva on tasaista, paikoin esiintyy hieman ympäristöstään kohoavia selänteitä. Näillä alueilla maalaji on turvetta ja karkeusasteeltaan vaihtelevaa moreenia, läntisin osa Lylynevalla on melkein kokonaan tasaista suopeltoa. Metsäiset alueet ovat lähinnä tuoreita kangasmetsiä, joissa valtapuu on kuusi.

Kuva 1. Kuva Härkäojan länsipuolelta Ojalantieltä. Inventointialuetta Härkäojan itäpuolella.

Esihistorialliset kohteet

Lähistön aiemmat lukuisat löydöt viittasivat siihen, että myös kaavan alueelta saattoi olla löydettävissä merkkejä mesoliittisista tai myöhemmistä kivikautisista kohteista.

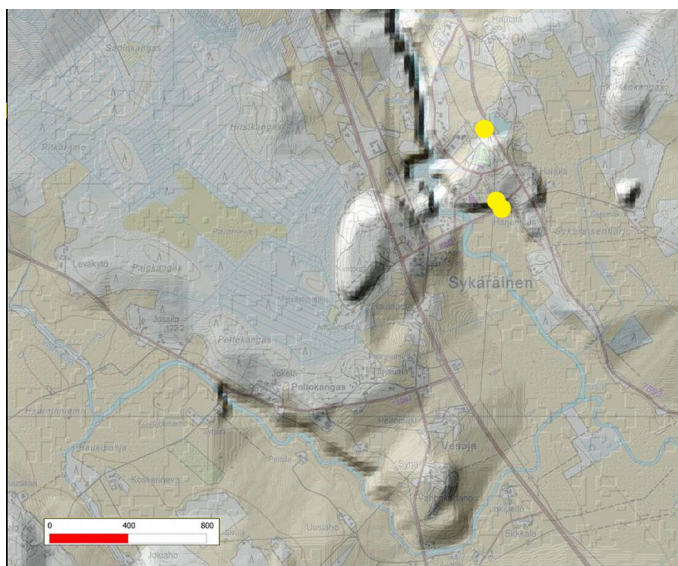
³ Toholampi. Härkänevan osayleiskaava. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma 28.9.2012. Arkkitehtitoimisto Timo Takala Ky. Toholammin kunta.

⁴ Schulz Hans-Peter, Maankohoamistaulukko. Julkaisematon.

Kivikautiset asuinpaikat Sykäräisten kansakoulu ja Kunnan sorakuoppa SE/Hietala sijaitsevat noin 500 m kaava-alueesta itään ja Kunnan sorakuoppa W/Ahopelto noin 700 metrin etäisyydellä koillisessa. Kohteet ovat Lestijoen itärannalla alle viidensadan metrin matkalla toisistaan. Merenrantasidonnainen ajoitus on Ancyclus-vaihe, jolloin ne olisivat voineet sijaita Lestijokilaakson kohdalle muodostuneen vuonon pohjukassa. Joessa on tällä kohtaa koskipaikka, jossa virtaus ei enää nykyisin ole voimakasta. Esihistoriallisella ajalla asuinpaikat ovat monesti sijainneet koskipaikkojen läheisyydessä.

W/Ahopellon kohteesta esiin tullut punamultaesiintymä on noin 2,20 m pitkä ja 0,45 m syvä kuoppa, jossa oli punamullan värjäämää maata, mahdollinen jäänne siis punamultahautauksesta. Sellaisena se olisi ainoa Lestijokilaaksosta tunnettu. Muinaisjäännöstyyppin perusteella ajoitus voisi olla kampakeraaminenkin, jolloin se olisi merenrantavaihetta myöhäisempi. Sykäräisten kansakoulun kohteesta ja sen lähistöltä on runsaasti löytöjä, mm. liuskekeihäänkärki. Paikalla suoritettiin arkeologisia kaivauksia vuonna 1984 ja samana vuonna kaivettiin n. 50 m kohteen eteläpuolella kohteessa Kunnan sorakuoppa SE/Hietala. Molemmilla paikoilla asuinpaikkajäänteitä on tuhoutunut, eikä kohteiden laajuutta ole selvitetty.

Metallikautisia löytöjä ei ollut tiedossa lähialueelta.

[Http://www.paikkatietoikkuna.fi](http://www.paikkatietoikkuna.fi)

Kuva 2. Rinnevalovarjostus kohdealueen itäosasta. Lähistön tunnetut muinaisjäännökset merkitty pisteillä.

Historialliset kohteet

Kohdealueelle syntyi Sykäräisen kylän vanhin asutus. Ensimmäinen talo Vesoja I. Vessoja on perustettu vuonna 1616. Seuraavat talot perustettiin 1700-luvun loppupuolella; Peltokangas 1780 ja Ojala vuonna 1788.⁵ Torpparilaitos ei ole ollut jokilaaksossa vahva. 1700-luvun alkupuolelta Suur-Lohtajalta (Lohtaja, Himanka, Kannus, Toholampi ja Lestijärvi) ei mainita yhtään torppaa ja vielä vuonna 1770 niitä mainitaan koko pitäjästä vain 5.⁶ Torpparilaitoksen vahvistuessa 1800-luvun puolivälistä lähtien jokilaakson yläosaan perustettiin runsaasti uusia torppia.⁷ 1800-luvun puolivälissä laaditun pitäjänkartan mukaan kohdealueella oli yksi torppa (kartta 2, s. 5).

⁵ Luukko Armas, Suur-Lohtajan historia vuoteen 1808. Suur-Lohtajan historia I. 1957. S. 62, 78 ja Schulz Hans-Peter ja Itäpalo Jaana. Lestijokilaakson historia. CD-rom. 2003. Toholammin taloluettelot ja asutuskartat.

⁶ Luukko, Suur-Lohtajan historia vuoteen 1808. S. 87.

⁷ Junkala Leevi ja Niemelä Maria, Suur-Lohtajan historia II. 1977. S. 26-40, passim.

Vanha pitäjätie rannikolta sisämaahan on kulkenut Sykäräisen kylässä nykyisen Sykäräisen-tien kohdalla ja sieltä pohjoiseen Lestijoen itäpuolella. Tietä alettiin suunnittelemaan ja kunnostamaan 1700-luvun lopulla.⁸ Kohdealueen halki kulkeva Härkänevantie valmistui 1960-luvulla.⁹

Tervanpoltto oli keskeinen tulonlähde yhä 1800-luvun puolivälissä. Lähialueella on säilynyt useita tervahautoja, joista osa voi olla kannuslaisten, himankalaisten sekä lohtajalaisten perustamia.¹⁰ Tervahautoja on voinut myös hävitä, sillä parhaimmat paikat perustaa niitä ovat olleet Härkäojan rannalla, nykyisillä pelloilla.

Härkäojassa toimineista myllyistä ei ole mainintoja yleishistoriaesityksissä, eikä niitä ole merkitty 1800-luvun puolivälissä laaditulle pitäjänkartalle. Pajatoiminta oli keskittynyt muihin kyliin.¹¹ Varsinaisia teollisuuslaitoksia alueella ei ole ollut. Kaskenpoltto menetti jokilaakson alueella varhain merkityksensä, mutta vielä 1800-luvun puolivälin tienoilla sitä harjoitettiin jonkin verran. Villjelytapana oli mahdollisesti myös kytöviljely.¹² Maatalous säilytti asemansa alueella vahvana pitkälle 1900-luvulle.¹³

Kuva 2. Sykäräisen kylän vanhin asutus syntyi Vesojanmäelle, joka yllä kuvattuna kaakosta vuonna 1952. Kuva Toholammin kotiseutuarkisto.

Kartta 2. A. Erlingin vuosina 1845-46 laatima pitäjänkartta, johon on merkitty kohdealueen vanhimmat talot Vesoja, Anttila, Ojala, Peltokangas ja Jussila, t-kirjain; torpan paikka. Vanha pitäjätie on kartassa oikealla. Arkistolaitoksen digitaalinen arkisto, pitäjänkartat; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6180895>, <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6180916>

8 Luukko, Suur-Lohtajan historia vuoteen 1808. S. 602-603 ja Junkala ja Niemelä. Kartta s. 536.

9 Ekman-Salokangas Ulla, Suur-Lohtajan historia III. 1910-luvulta 1980-luvulle. 2004. S. 220.

10 Luukko Armas, Suur-Lohtajan historia vuoteen 1808. S. 229, 232 ja Junkala ja Niemelä. S. 157.

11 Luukko, Suur-Lohtajan historia vuoteen 1808. S. 242-253 ja Junkala ja Niemelä. S. 124.

12 Junkala ja Niemelä. S. 84.

13 Ekman-Salokangas. S. 84-88.

4. Tulokset

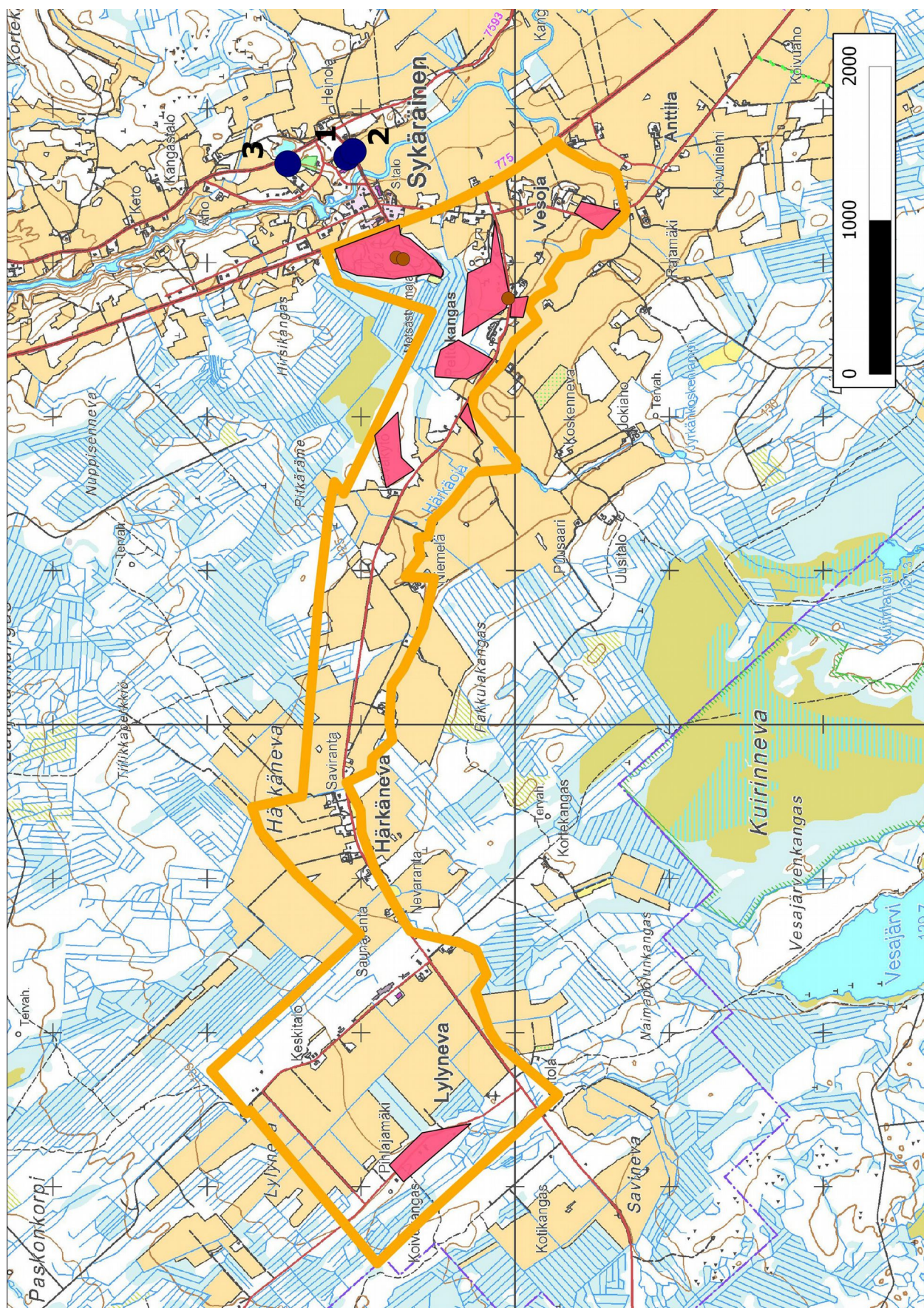
Inventoinnissa ei löytynyt muinaisjäännöksiä. Muu havainto oli lähihistorian viljelyyn liittyvä maakellarin pohja Härkänevantien varrelta. Alueen koillisosasta ulkoilualueelta tehtiin kivikkoi- sesta hiekkamaasta metsänaurausurista havaintoja kvartseista ja joistakin kvartsiiteista n. 70 x 50 m laajalta alueelta. Niissä ei kuitenkaan ollut iskemisen jälkiä tai muita merkkejä työstä- misestä, ja kysymyksessä ovat luontaiset, osin maan muokkauksessa lohkeilleet kappaleet. In- ventointialueen itäisimmässä osassa Lestijärventien-Toholammintien ja Anttilantien välissä ei ollut mahdollista tehdä pintahavainnointia, koska pellot olivat nurmella. Tämä olisi hyvä huo- mioida tulevilla inventoinneilla.

Lestijärvellä 14.1.2013

Jaana Itäpalo

5. Yleiskartta

Kartta 3. Kaavan alue rajattu keltaisella. Maastoinventoidut alueet tummennettuna. Lähimmät muinaisjäännöskohteet: 1. Sykäraisten kansakoulu 2. Kunnan sorakuoppa SE/Hietala 3. Kunnan sorakuoppa W/Ahopelto. Ruskea piste; muu inventointihavainto.

6. Kirjallisuus- ja aineistoluettelo

Kirjallisuus:

Ekman-Salokangas Ulla, Suur-Lohtajan historia III. 1910-luvulta 1980-luvulle. 2004.

Junkala Leevi ja Niemelä Maria, Suur-Lohtajan historia II. 1977.

Luukko Armas, Suur-Lohtajan historia vuoteen 1808. Suur-Lohtajan historia I. 1957.

Elektroninen ja muu aineisto:

Arkistolaitos, pitäjänkartasto, Toholampi; <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6180895>
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6180916>

[Http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results](http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results)

Museovirasto: Kulttuuriympäristön rekisteriportaali:

[Http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx](http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx)

[Www.paikkatietoikkuna.fi/](http://www.paikkatietoikkuna.fi/)

Schulz Hans-Peter ja Itäpalo Jaana, Lestijokilaakson historia. CD-rom. Lestijärven kunta 2003.

Toholampi. Härkänevan osayleiskaava. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma 28.9.2012.
Arkkitehtitoimisto Timo Takala Ky. Toholammin kunta.